



**До 120-річчя від дня народження
Миколи Миколайовича ГРИШКА
(06.01.1901 – 03.01.1964)**

**Mykola M. GRYSKO
(on his 120th anniversary)**



У 2020 р. виповнилося 120 років від дня народження видатного вченого – генетика, селекціонера, ботаніка, академіка АН УРСР, директора Інституту ботаніки АН УРСР (1939–1944), директора ботанічного саду АН УРСР (1944–1958) Миколи Миколайовича Гришка.

Народився Микола Миколайович у м. Полтава. З відзнакою закінчивши в 1925 р. Полтавський агрокооперативний технікум (нині Полтавський державний аграрний університет), продовжив навчання на педагогічному факультеті Київського сільськогосподарського інституту. По його

закінченню в 1926 р. М.М. Гришко був направлений на викладацьку роботу до Майнівського сільськогосподарського технікуму, де вдало поєднував педагогічну та наукову роботу. На навчально-дослідному полі він працював з сортами озимої пшениці, картоплі, вівса. Згодом М.М. Гришко викладав у Сумському та Чернігівському інститутах технічних культур (1930–1931), у Глухівському сільськогосподарському інституті (1932–1940), читав курс генетики і селекції в Київському державному університеті імені Т.Г. Шевченка (1944–1948). Микола Миколайович був автором першого підручника з генетики для ВУЗів українською мовою (1933).

У 1932 р. М.М. Гришко очолив відділ генетики і селекції Всесоюзного науково-дослідного інституту конопель у м. Глухів Сумської області. Вивчав біологію цієї рослини, зокрема статевий диморфізм. Вивів сорт 'ОСО-72' з одночасним дозріванням чоловічих та жіночих особин, що уможливило механізацію збирання сировини. М.М. Гришку належить пріоритет у вирішенні проблеми зміни статі у конопель. За ці роботи в 1936 р. його було нагороджено найвищою відзнакою – орденом Леніна і без захисту дисертації присуджено ступінь доктора сільськогосподарських наук, а в 1937 р. – наукове звання професора.

У 1939 р. Миколу Миколайовича було обрано дійсним членом АН УРСР та призначено директором Інституту ботаніки АН УРСР. Багато уваги вчений приділяв організаційній роботі установи та початку будівництва нового ботанічного саду як підрозділу інституту. Під керівництвом М.М. Гришка науковці Інституту ботаніки займалися інвентаризацією флори та рослинності УРСР, управлінням онтогенетичним розвитком рослин з метою збільшення їхньої продуктивності, трансплантацією та вегетативною гібридизацією у рослин, розробкою методів спрямованої зміни сільськогосподарських рослин з метою збільшення їхньої врожайності.

На початку війни в 1941 р. Інститут ботаніки разом з Академією наук УРСР були евакуйовані до Уфи (Башкирія). Під керівництвом М.М. Гришка науковці інституту змінили робочі плани та зосередилися на вирішенні питань підвищення врожайності сільськогосподарських культур та інвентаризації рослинності Башкірської АРСР. Роботу в Інституті ботаніки Микола Миколайович поєднував з керівництвом Башкірською державною селекційною станцією. Він організував виробування сільськогосподарських продуктів та сировини лікарських рослин для фронту, за що був нагороджений медаллю "За доблесну працю у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.". В евакуації Академія наук УРСР продовжувала свою роботу, М.М. Гришко був головою Відділу біологічних наук АН УРСР, членом Президії АН УРСР, писав наукові праці, виступав з доповідями.

Навесні 1944 р. Микола Миколайович першим з академіків прибув до щойно звільненого Києва, щоб створити умови для повернення з евакуації Академії наук України та розгортання її подальшої роботи. Вже 23 березня 1944 р. вийшла постанова "Про відновлення будівництва і наукової роботи ботанічного саду Академії наук України". У липні 1944 р. ботанічний сад був відокремлений від Інституту ботаніки, його директором став М.М. Гришко.

Ідея розбудови в Києві нового академічного ботанічного саду з'явилася одночасно зі створенням Української академії наук ще в 1918 р., а будівельні роботи на Звіринці розпочалися в 1935 р. Проте через брак грошей у довоєнний час будівництво призупинили, а зроблене було знищене під час окупації Києва (1941–1943). Тому Миколі Миколайовичу Гришку довелося розпочинати роботи та керувати будівництвом ботанічного саду АН УРСР майже із самого початку.

Вже в 1944 р. були розроблені основні ідеї та сформульовані завдання Ботанічного саду АН УРСР як центру науково-дослідної роботи з теорії та практики інтродукції рослин, розробки питань зеленого будівництва, декоративного садівництва і квітникарства та селекції нових для України культур. Сад мав стати не тільки центральним ботанічним садом України, а й одним з найбільших ботанічних садів СРСР та світу за розмірами території, складом колекцій рослин та обсягом наукової роботи. Ці завдання практично співпадають з тими, які виконує Національний ботанічний сад імені М.М. Гришка НАН України нині.

Під керівництвом М.М. Гришка була проведена колосальна робота зі створення колекцій рослин.

Завдяки енергії, організаційному таланту та науковим зв'язкам Миколи Миколайовича в 1946–1947 рр. були відправлені експедиції до радянської окупаційної зони Німеччини, Угорщини, Румунії, де придбано десятки тисяч одиниць посадкового матеріалу. Були здійснені численні експедиції у різні регіони колишнього Радянського Союзу, з яких привезено сотні кілограмів насіння, в тому числі ендемічних та реліктових рослин.

Вчені ботанічного саду під керівництвом М.М. Гришка розробили науковий проект Ботанічного саду та обґрунтували принципи створення його колекцій. Микола Миколайович запропонував в основу будівництва саду покласти ботаніко-географічний принцип, а не систематичний, який був більш поширений. За його керівництва в ботанічному саду була започаткована селекційна робота. Вчений сприяв уведенню в сільське господарство і зелене будівництво нових видів харчових, технічних, плодкових, квітниково-декоративних рослин. Впродовж 1952–1958 рр. М.М. Гришко очолював Раду ботанічних садів України та Молдавії.

У 1945 р. в Академії наук УРСР був створений відділ сільськогосподарських наук, який очолив М.М. Гришко. На той час широкого поширення набуло вчення Трохима Лисенко. В ті важкі часи наукові дискусії перейшли в політичну площину, багато вчених було репресовано. У 1948 р. М.М. Гришка звільнили з посади Голови відділення сільськогосподарських наук АН УРСР, розпочалося цькування його в наукових колах. Фактично Миколу Миколайовича позбавили можливості займатися генетикою. Але він залишився керівником будівництва нового Ботанічного саду, віддавши цій справі свої сили та знання.

В 1959 р. Микола Миколайович важко захворів і вже не міг виконувати обов'язки директора, проте до останнього залишався на посаді старшого наукового співробітника відділу культурної флори. Кілька місяців не дожив він до урочистого відкриття ботанічного саду для відвідувачів, яке відбулося 29 травня 1964 р. Нажаль, ті, хто від початку створює сади та парки, дуже рідко бачать плоди своєї праці, вони працюють на майбутнє. Пізніше, у 1967 р. ботанічний сад набув статусу науково-дослідного інституту, в якому були організовані нові наукові підрозділи. Нині, як і мріяв Микола Миколайович, Національний ботанічний сад НАН України, який з 1991 р. носить його ім'я, є провідним науковим центром з інтродукції та збереження фіторізноманіття рослин, сортознавства та селекції рослин.

Наталія В. ЧУВІКІНА, Олена Л. РУБЦОВА